

СТАНОВИЩЕ

по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“

по специалност съгласно обявата в „Държавен вестник“ №29 от 12 април 2022 г., стр. 117

с кандидат: **РУСКА СЪБЕВА СТАНЧЕВА,**

доцент в Секцията по съвременен български език на

Института за български език „Любомир Андрейчин“ към Българската академия на науките

Рецензент: Владислав Огнянов Миланов, д-р, доц. в Катедрата по български език на

СУ „Свети Климент Охридски“

Становището като жанр винаги е в по-неблагоприятната позиция при представянето на кандидата по определена академична процедура, защото хем трябва да е кратко, хем не трябва да повтаря вече представените в рецензиите обобщения за кандидата. При доц. Руска Станчева от Института за български език обаче задачата се усложнява и с оглед на това, че тя е от съвременните български езиковеди, които развиват мащабна научна дейност, свързана с наблюденията – теоретични и практически, и с кодификацията на българския книжовен език. Тя е учен с безспорно присъствие в науката и с неоспорим авторитет, наложен във времето от дълбочината на изследванията ѝ, както и от неоспоримите за езикознанието приноси.

Преди да премина към задължителните за становището реквизити, бих искал да започна представянето на кандидатурата ѝ с един немаловажен според мене факт. Институтът за български език (в последните десетилетия най-вече чрез дейността на проф. д.ф.н. Владко Мурдаров от същата секция) има нелеката задача да наблюдава явленията в развоя и в динамиката на езика и да ги кодифицира, за да предложи на съвременното българско общество адекватни решения, свързани с правописа и с пунктуацията като потребителски за това общество явления. Руска Станчева продължава тази традиция и отговорно и много аргументирано представя своята концепция и концепцията на колегите си пред обществеността; взема отношение по важни въпроси в публичното пространство, за които общественото очаква отговор именно от специалистите. Тази нелека функция – да говориш публично по професионални теми, може би най-точно приляга на колегите езиковеди от Института за български език, защото те кодифицират нормите и трябва да могат да обяснят своите решения както пред специализираната лингвистична общност, така и пред цялото българско общество. Тук се преплитат тясно понятия като езикова политика и мисия на българския езиковед, който не бива да се възприема от обществото ни като изолиран кабинетен учен, а като специалист с професионална позиция, която достига до всеки български гражданин, за да отговори на въпросите му по отношение на езика като един от малкото обединяващи маркери на националната идентичност. В близкото минало редица авторитетни български езиковеди отговаряха на тази обществена потребност чрез езиковите бележки; чрез специализираните рубрики по радиото и по телевизията и чрез разговори за езика, достъпни до всеки българин, който се интересува и който

милее за българската реч. Към тази обществено значима функция на доц. Руска Станчева не мога да не отбележа и срещите, организирани от Катедрата по български език на СУ „Свети Климент Охридски“, между нея и студенти българисти и слависти. Прави впечатление лекотата, с която Руска Станчева представя толкова сложна материя пред студентите, както и силната аргументация, изразена чрез научни хипотези, защитена чрез много съвременни корпусни, статистически, социологически и други анализи, чрез които тя представя обществените нагласи към процесите в съвременния език и с това несъмнено модернизира подходите при изследването му. След обобщенията ѝ не остава никакво съмнение у младите изследователи, а и у специалистите, в обективността на проучванията и в интердисциплинарността, която се търси в подкрепа на нормативните решения, разбирани като мисия на кодификаторите в сложен диалог с университетските преподаватели лингвисти и очакванията и нагласите на българското общество.

1. Обща характеристика на представените материали – монографии, статии и доклади, учебници, речници и др.

Представените за конкурса материали представят изследователката като задълбочен и сериозен учен, който от началото на своя научен път до днес разширява и задълбочава наблюденията си върху проблемите на съвременния български език в тяхната широта и многообразие.

Ще си позволя в рамките на своето становище да разчупя малко модела на представянето и да припомня в няколко изречения същината на един основополагащ труд на Руска Станчева. Ключова монография, с която кандидатката участва преди години за конкурса за доцент ([https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(30\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(30))), и днес можем да определим като безспорно приносен труд както за историята на книжовния език, така и за съвременния български език – **Кодификаторската практика на първите български научни граматики**. Ще си позволя да ѝ обърна внимание, тъй като преплита интересите на моите езиковедски търсения и рамкира ключови приноси (разпознаваеми и в следващите трудове на авторката) в развитието на доц. Станчева, които са предпоставка за израстването ѝ като учен и са неделима част от пътя ѝ на езиковед до днес. Монографията изследва българското граматично наследство през един недобре проучен в цялост период в историята на българското езикознание (между двете световни войни). Това е времето, в което се появяват само в рамките на 8 г. (1936–1944) първите шест пълни научни граматики на българския книжовен език.

Авторката извлича и представя нови данни в три посоки: а) активните процеси в книжовния език, изискващи нормативна оценка; б) обвързаността на авторите на граматиките с определена лингвистична платформа, от която те описват езиковата вариантност; в) актуалното състояние към онзи момент на кодификацията откъм различни нейни характеристики. Като изцяло иновативна във връзка с трите насоки определям работата на Руска Станчева и по отношение на това, че анализира етап от разволя на езика, в който теорията на езиковата култура е ново явление в лингвистиката, а кодификацията на книжовните норми търси формулировка за научни принципи и подходи към иновациите и архаизмите (както ги определя авторката) в книжовния език. Проучването на граматичните описания, фигурата на езиковеда кодификатор и дебатите за езика (понякога ми се струва по-уместна употребата на съчетанието „филологическите разпри за езика“, използвана в духа на онова време) хвърлят светлина върху един слабо проучен етап от кодификацията на граматичните норми и нареждат достойно името

на авторката до авторитети като Л. Андрейчин, Р. Русинов, Хр. Първев, К. Вачкова, Д. Иванова, Вл. Мурдаров, Б. Вълчев и др., като ги допълва и разширява в наблюденията и анализите си.

Монографията, с която Руска Станчева участва в обявения конкурс ([https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(32\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(32))), е повече от достоен за професура труд и според мене заслужава да бъде преведена на английски език, за да представи пред световната научна общност моменти от сложния път, който изминава българския език в процеса на своята кодификация; да разшири представа за съвременното му състояние и най-важното – да представи нагласите на съвременния българин по отношение на един толкова сложен процес какъвто е кодификацията.

Книгата „Кодификацията в контекста на езиковите нагласи“, представена като основен труд в конкурса, само потвърждава високия професионализъм и дълбочината, с която авторката разгръща един толкова актуален в световен план езиковедски проблем. Ключови думи в изследването са **норма, узус, кодификация, нагласи**, които всъщност можем да определим изобщо като сфера на научните интереси на Руска Станчева. Много важно е, че тази приносна книга обобщава наблюденията по проект „Изследване на обществените нагласи и ценностните ориентации към съвременния български книжовен език като фактор при кодификацията на нормите му“ (2017 – 2019 г.), на който авторката е инициатор и ръководител. Анализите в монографията са изключително задълбочени и аргументирани и представят социологическа анкета от 2017 г., засягаща нагласите на българите към кодификацията на нормите на съвременния български книжовен език, свързани с йерархията на функциите на книжовния език; степента на задължителност на книжовните писмени норми; състоянието на кодификацията (откъм съдържание и технически характеристики). Книгата постига основната си цел: очертава значимостта и перспективите пред кодификацията на книжовните норми на съвременния български книжовен език, осмисляйки ги като непрекъснат процес. По този начин чрез труда си Руска Станчева не само теоретично посочва модели, предлага решения, но и самата тя като кодификатор е „вътре“ в процеса и го наблюдава прецизно и задълбочено. Смело мога да обобща, че това изследване на Руска Станчева я представя като съвременен лингвист, който се занимава с най-актуалните проблеми на езика, като предизвиква интереса не само на езиковедите в България и в чужбина; на обществото като потребител и носител на езика и на всички, които осъществяват национална езикова политика.

По своето осъществяване това изследване няма аналог в българската лингвистика и е доказателство за творческия принос на авторката; в същото време е категорично неоспорима заявка за високото професионално призвание на професорската титла, която предстои да ѝ бъде присъдена. С неудовлетворение трябва да отбележим, че през последните години не са малко „професорите“, които израстват в своя път най-вече на равнище преразказ и обзор на утвърдени теории, но в тях се губи творческият облик; няма идеи; няма смелост за провеждане на експерименти и за защитата им на теоретично и на практическо равнище.

Забележителен е броят на студиите (*9 студии в реферирани престижни издания*), които Руска Станчева представя за конкурса. Тяхна обща черта е **задълбочеността, актуалността и прецизността** при представянето на изводите. Неслучайно авторката привлича като свои съавтори колеги (като Красимира Алексова, докторанти като Ж. Златева, М. Стойчева и др.), които с помощта на съвременни лингвистични направления разширяват и допълват научните виждания на изследователката. Интредисциплинарният подход и в тези текстове на кандидатката определя широтата на идеите и мащабите на мисленето ѝ.

Повече от *тридесет научни статии* (самостоятелно и в съавторство; в реферирани издания) е депозираща за участието си за конкурса доц. Руска Станчева. И в тези текстове се пресрещат научните ѝ дирения, в които се съчетават синхрония и диахрония, а това прави анализите едновременно класически, едновременно модерни. Ключови думи и тук са понятията норма, кодификация и езикови нагласи, представени през собствено осмислена и развита теоретична рамка и през много (и различни) проверки чрез анкети, корпусни изследвания и социологически обобщения, за които беше важно и беше време да бъдат популяризирани за нуждите на лингвистиката (най-вече като обективизация, съпътстваща кодификацията). В статиите на доц. Станчева (особено тези, които са посветени на нормата – статии 23,24,27,28, 40) има едно много ясно послание, което е в противоречие с класическата хипотеза за винаги заксьняващата кодификация. Наблюденията ѝ стоят актуално и своевременно и като че ли са доловили точния момент за описание на конкуренцията (надмощие и заглъхване) между отделните езикови явления.

2. Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидата.

Мога да обобщя въз основа на материалите и на отбелязаното от мене по-горе, че кандидатката за конкурса – доц. Руска Станчева, е съвременен изследовател, чийто поглед е насочен към динамиката на езиковите явления и чиято научна компетентност ѝ позволява с лекота да разглежда тази динамика, като отчита процесите в историята на книжовния език, а в същото време прилага всички съвременни средства за наблюдение и анализ на актуалната езикова ситуация в България, която е плод на специфични социално-икономически процеси в обществото. Нелеката ѝ задача на кодификатор изисква и налага тази пространна и задълбочена подготовка, а работата по Правописния речник налага съчетаването на толкова различни подходи и на толкова разнообразни лингвистични компетентности. Само смел езиковед може да поеме отговорността да бъде част от екипа на национално представителен речник и да понесе често критиките на колегите и на обществото за подходите в направата на един толкова сложен лексикографски труд, който има свои специфични функции и обслужва много тясно нуждите на обществото, на администрацията, на училището и на други сфери в обществото. Смя да отбележа, че със същата прецизност Руска Станчева участва в разработването на учебници по български език за средното училище, което вероятно (и с много уговорки) може да бъде отнесено към мисията на съвременния езиковед, въпреки че дълбокото ми убеждение е, че тази дейност трябва преимуществено да бъде дело на българските учители. Разработва и научни статии, посетени на връзката между езика, възпитанието и образованието. С оглед на съвременната ситуация в училището има и специална разработка за електронното обучение, която е дълбоко необходима именно с оглед на преподаването на българския език. Проектите, като съвременна форма за осъществяване на научните идеи, са силна страна на кандидатката не само заради усета ѝ към актуалните проблеми и осъществяването на заложеното в научните проектопредложения, а най-вече заради мащабите на научните обобщения, които издигат Руска Станчева като езиковед не само на национално, но и на световно равнище и така правят съвременната българистична наука разпознаваема извън пределите на страната ни, което е наистина важно, като се отчита спецификата и регионалността на нашия език и като се има предвид все още актуалната концепция на проф. Венче Попова, че няма българска доктрина в световната лингвистика. Факт, който трудовете на Руска Станчева и на екипа изследователи от ССБЕ постепенно опровергават с времето и с изследванията си. Националните и международните проекти, добре описани в документацията, представят изследователката като задълбочен съвременен учен, който *натипва пулса* на актуалните езикови процеси; наблюдава

задълбочено специфични явления и ги обобщава в научни изследвания (тук освен публикациите ѝ бих посочил и приложенията на списание „Български език“, което представя страниците си за изводите от научните експерименти и ги представя на научната общност в България и в чужбина). Посочените в документацията проекти са свидетелство за добре осъществена дейност, с ясно постигнати и значими за науката и за обществото крайни резултати.

За да не повтарям вече изказана информация, ще споделя, че своята прецизност и задълбоченост Руска Станчева е предала и на докторантките си, които достойно продължават насоката, зададена от научната им ръководителка. Познавам текстовете на нейните докторантки и съм убеден, че те ще се развият като достойни ученици на своята научна ръководителка.

3. Аналитична преценка на основните научни и/или научно-приложни приноси на кандидата.

Приносите на кандидатката за съвременното българско езикознание са безспорни. В редица отношения те надхвърлят изискванията, необходими за обявената академична позиция. Най-общо могат да бъдат представени и обобщени в следните групи:

1. Научни лингвистични приноси, които проследяват историята на езика и осмислят съвременното му състояние, търсейки континуитет и взаимообусловеност на процесите; Роля на кодификатора;
2. Съвременни изследвания, насочени към теорията на книжовните езици и основните ѝ понятия: узус, норма, кодификация; към синтактични проблеми (статии 16,17,18,26); към правописни, граматични и пунктуационни проблеми;
3. Лексикографската практика (Нов правописен речник на българския език, 2002; Официален правописен речник на българския език, 2012) и езиковите нагласи като обективен израз и отношение на гражданите към развойните езикови процеси.

Ще си позволя да обобщя, че трудовете на доц. Руска Станчева, редом с трудовете на проф. Владко Мурдаров, са основа и неизменна библиографска част от конспекта по езикова култура и по история на новобългарския книжовен език в обучението на филолозите българисти в СУ „Свети Климент Охридски“, а справката с цитиранията, приложена от кандидатката в документацията по конкурса, показва, че са незаобиколими във всяко съвременно езиковедско изследване.

4. Критични бележки и препоръки по представените трудове.

Нямам критични бележки по представените трудове. Всички изследвания на авторката са минали през цялата строгост на академичното атестиране; през анонимно рецензиране в рефериранията издания; през дискусии по време на конференциите и затова толкова сериозно обобщават научните виждания и опита на Руска Станчева.

Обобщение: В процедурата по конкурса за професор в Института за български език са спазени всички изисквания на ЗРАСРБ, на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Българската академия на науките, както и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“. Нещо повече. Доц.

Станчева е представила свръхпрецизно цялата документация и това улеснява авторите на рецензии и становища.

Машабността на научните изследвания на кандидатката в конкурса, съчетана с дълбочината и значимостта на трудовете ѝ за науката (национална и наднационална), за обществото и за университетското филологическо образование, ми дават категорично основание да гласувам 34 присъждането на академичната длъжност „професор“ на Руска Станчева.

Дата:

02.08.2022 г.

Изготвил становището:

(доц. д-р Владислав Миланов)